

HÜDÂVENDİĞÂR VİLÂYETİ'NİN 1914 YILI HUSÛSÎ BÜTÇESİ*

1914 YEAR SPECIAL PROVINCIAL BUDGET OF HUDA VENDİĞAR PROVINCE

Kerim SARIÇELİK **

Öz

Osmanlı Devleti'nde 26 Mart 1913 tarihinde çıkarılan İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kanûn-ı Muvakkatı vilâyet yönetimini yeniden düzenledi. Bir taraftan yerel yönetim organlarının yetkileri genişletilirken öte yandan yerinden yönetim ilkesi çerçevesinde vilâyetlerde husûsî idareler teşkil edildi. Husûsî idarenin bir organı olarak meclis-i umûmîler artık yıllık vilâyet bütçelerini belirleyebileceklerdi. Bütçe gereğince toplanacak gelirlerle vilâyet masrafları karşılanacaktı. 1913 yılı itibarıyla hazırlanmaya başlanan vilâyet bütçeleri; vilâyetlerin ekonomik durumu, teşkilat yapısı, kurumları, görevlileri hakkında dikkate değer bilgiler sunmaktadır.

Hüdavendigar Vilâyeti'nin 1914 yılı husûsî bütçesi 16.728.000 kuruş gelir ve aynı miktar giderden oluşan denk bir bütçe olarak hazırlanmıştı. Merkezi hükümetin vilâyetlere bıraktığı bazı vergi gelirlerinden ayrı olarak Hüdavendigar Vilâyeti'nde çeşitli kalemlerden oluşan gelir kaynakları bulunmaktaydı. Buna karşın memur maaşı, harcırah, kırtasiye, alet edevat alımı, aydınlatma, ısıtma, donatma, tamir, kira ve inşa gibi kurum giderleri, yol ve köprü inşa, tamir ve keşfiyat masrafları gibi yekûn tutan giderler de bütçenin harcama kalemlerini oluşturmaktaydı.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, mahallî idareler, vilâyet meclis-i umumisi, kent tarihi.

Abstract

Provisional Law for the General Administration of the Provinces (İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kanûn-ı Muvakkatı) which was issued in the Ottoman State on March 26, 1913, reorganized the provincial administration. On the one hand, the powers of the local government bodies have been expanded, while on the other hand, special provincial administrations have been established in the provinces within the framework of the decentralized administrative principle. As an organ of the special provincial administration, the provincial general assemblies could now determine the annual provincial budgets. Expenses of the province would be covered by the incomes which would be collected in accordance with the budget. The provincial budgets which were started to be prepared as of 1913; offers remarkable information about the economic status, organizational structures, institutions and duties of the provinces.

* Bu çalışma 18-21 Ekim 2017 tarihleri arasında düzenlenen II. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi (INES)'nde sözlü olarak sunulan ve özeti yayınlanan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Dr. Öğr. Üyesi., Necmettin Erbakan Üniversitesi, ksaricelik@hotmail.com.

The Hudavendigar province's 1914 annual special provincial budget was prepared as an equivalent budget with an income of 16,728,000 kuruş and the same amount of expenditures. Apart from some tax revenues left by the central government to the provinces, the Hudavendigar province had various sources of income. On the other hand, expenses which formed big costs like wages of the civil servants, travel allowances, stationery, purchasing of tools and instruments, lighting, heating, equipments, repair, institutional expenses like rent and construction; construction, repair and estimation costs of roads and bridges also constituted the expenditure items of the budget.

•

Keywords

Ottoman State, local administrations, provincial general assembly, urban history.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde taşra yönetiminde köklü dönüşümü ifade eden idarî reformlar Tanzimat'ın eseridir. Tanzimat Dönemi reformlarıyla eyaletlerde valilerin gücünü kısıtlamak geniş katılımı esas alan bir yönetim kurmak amaçlanmıştır. Öyle ki vergi toplama işinde muhassılların görevlendirilmeleri, 1842 yılından sonra eyaletlerde malî işlerin defterdarlara bırakılması ile eyalet ve sancak idare meclislerinin meydana getirilmeleri bu amaca yönelik uygulamalardır (Çadircı 1991: 225-241). Bununla birlikte taşra yönetiminde daha kapsamlı düzenlemeler 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi ile mümkün olabilmişti¹. Nizamnâme Niş, Vidin ve Silistre'nin birleştirilmesiyle meydana getirilen Tuna Vilâyeti'nde ilk kez uygulanmış², burada başarılı sonuçlar alınınca diğer vilâyetlerde de uygulanmasına karar verilmişti. Vilâyet yönetiminde edinilen tecrübelerle dayanılarak 22 Ocak 1871 tarihinde yeni bir nizamnâme hazırlanmıştı. *İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnâmesi* adını taşıyan bu metin başta vali olmak üzere vilâyet yöneticilerinin yetki ve sorumluluklarını ayrıntılarıyla ele almış ve belediye ve nahiye teşkilatına geniş biçimde değinmiştir³. Vilâyet nizamnâmeleriyle vilâyet yönetimi valinin başkanlık ettiği ve adı artık vilâyet idare meclisi olan bir heyete bırakılmıştır. Öte yandan yerel temsilcilerin yönetime katılımını sağlayan ve vilâyette yapılacak işleri ve bunların önceliklerini belirleme görevi olan *Meclis-i Umûmî-yi Vilâyet* adında yeni bir yönetim organı oluşturulmuştur. Üyeleri her sancaktan dörder kişi olmak üzere seçimle belirlenen meclis-i umûmîler, senenin kırk günü vilâyet merkezinde valinin başkanlığında toplanırdı. Oturumlarda vilâyeti ilgilendiren yol, köprü, ziraat, ma'ârif, ticâret ve vergiye dair meseleler görüşülür ve kararlar alınırdı. Meclis alınan kararları hükümete bildirir ve ancak bunlar hükümetin uygun görmesiyle uygulama alanına konulabilirdi. Bir danışma meclisi niteliğinde olan meclis-i umûmîlerin vilâyet bütçesi hazırlama gibi bir görevi bulunmamaktaydı (Tönük 1945: 183-199; Ortaylı 2000: 63-64).

Osmanlı Devleti'nde bir tüzel kişiliğe sahip olan vilâyet husûsî idarelerin kurulması ve bu yönetim birimi vasıtasıyla vilâyet bütçelerinin hazırlanması ancak 26 Mart 1913 tarihinde çıkarılan *İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kanûn-ı Muvakkatı* ile mümkün olabilmiştir. Yeni kanun vilâyet yönetimini yeniden yapılandırmış; vilâyet umûmî idaresi ve vilâyet husûsî idaresi olmak üzere iki yönlü bir yönetim düzeni oluşturmuştur⁴. Vilâyet husûsî idaresi taşınır taşınmaz mallara sahip bir tüzel kişilikti ve bunun bir organı olarak vazife gören meclis-i umûmîler, artık icraî yetkilerle donatılmıştı. Böylelikle bu meclisler vilâyet husûsî bütçelerini oluşturabileceklerdi. Meclis üyelerinden seçilen encümen-i daimi, aynı zamanda vilâyet tüzel kişiliğinin temsilcisi olan valinin emrinde çalışarak bütçede öngörülen işlerin yapılmasına yardım edecekti (Sencer 1984: 68-69; Kaştan 2016: 88).

Vilâyet husûsî bütçelerinin hazırlanması hususunda nasıl bir yol izleneceği kanunla belirlenmişti. Buna göre bütçe; hükümetçe vilâyete bırakılan gelir kalemlerinden oluşan *vâridât* kısmı ile vilâyetin karşılamakla mükellef olduğu giderlerin yer aldığı *mesârifât* kısmından

¹ Nizamnâme metni için bakınız; *Düstûr* (1289). I. Tertib, C. I. Matbaa-i Âmire: 608-624.

² Tuna Vilâyeti'nde uygulanan nizamnâme *Tuna Vilâyeti Namıyla Bu Kerre Teşkil Olunan Dâirenin İdâre-i Umûmiyye ve Husûsiyyesi ve Ta'yin Olunacak Me'mûrların Suver-i İntihâbiyeleriyle Vezâ'if-i Dâ'imesine Dâ'ir Nizamnâmedir* başlığıyla 7 Cemaziyülevvel 1281(8 Ekim 1864) tarihinde yürürlüğe girdi. Nizamnâme metni için bkz; *Takoîm-i Vekâyi* (7 Cemaziyülahur 1281): n. 773; *Düstûr* (1282). I. Tertib, C. I. Matbaa-i Âmire: 517-554.

³ Nizamnâme metni için bkz; *Düstûr* (1289). I. Tertib, C. I. Matbaa-i Âmire: 625-651.

⁴ Kanun metnine şu kaynaklardan ulaşılabilir: BOA. A. DVNSNZAM. d. 24: 1-19; *Takoîm-i Vekâyi* (19 Rebiyülahur 1331): n.1414; *Düstûr* (1332). II Tertib. C. V. Matbaa-i Âmire: 186-216.

meydana gelmekteydi. Vilâyetler sınırları belirlenmiş vergi kaynaklarından temin edilen gelirlerle husûsî idareye bırakılmış diğer vilâyet gelirlerini, ifa ettikleri hizmetler için kullanmışlardır. Maaş, harcırah gibi cari harcamalar dışında transfer ve yatırım harcamaları da bütçeden karşılanmıştır. O halde vilâyet husûsî bütçeleri bir vilâyetin iktisadî yapısı, bürokrasi, kurumsallaşma, sağlık ve eğitim durumu hakkında bazı bilgiler edinilmesine olanak veren metinlerdir.

Çalışmada Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1914 yılı husûsî bütçesi ele alınmıştır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki vilâyetin bütçesi birçok sayısal veriden meydana gelen karmaşık bir belgedir. Bu nedenle bütçe kalemlerinin oransal büyüklüklerinin belirlenerek tablolar hâlinde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu şekilde hangi gelir kaleminin toplama ne oranda katkı sağladığı ya da vilâyetin harcamalarının nerelere yoğunlaştığı tespit edilebilecektir. Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde giderlerin hizmetlere paylaştırılmasında hangi kıstaslar belirleyici olmaktadır? Yatırımlar hangi alanlara yapılmaktadır? Yeterli midir? Vilâyette bürokratik yapılanma tamamlanabilmiş midir? Sağlık ve eğitimde hangi düzeyde hizmet verilebilmektedir? Tüm bu sorular bir ölçüde bütçede cevaplarını bulmaktadır. Bununla birlikte vilâyetin gelir/gider kalemlerinin diğer vilâyet bütçelerinin içerikleriyle kıyaslanması elbette daha anlamlı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

I. Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin İdarî Yapısı

Osmanlı idarî taksimatında uzun süre sancak ve eyalet olarak yönetilen Hüdâvendigâr, 1867 yılında vilâyet hâline getirildi⁵. Vilâyet, merkez sancak Bursa ile birlikte Karesi, Karahisar, Kütahya ve Kocaili sancaklarından oluşmaktaydı. 1888 yılında Kocaili, İzmit adıyla bağımsız sancak yapılarak vilâyetten ayrıldı (Emecen 1998: 286). Aynı yıl Bilecik'in Ertuğrul Sancağı olarak teşkilatlandırıldığı ve vilâyete ilave edildiği görülmektedir (*Salnâme-i Vilâyet-i Hüdâvendigâr (1305)*: 52). 1867 yılında vilâyetin bir sancağı olan Karesi, 1880 yılında Biga Sancağı ile birleştirilerek ayrı bir vilâyet yapılmış fakat 1888'de tekrar Hüdâvendigâr Vilâyeti'ne sancak olarak bağlanmıştı. Karesi'nin statüsü 1909 yılında bir kez daha değiştirilmiş ve vilâyetten ayrılarak bağımsız sancak hâline getirilmiştir (İlgürel 1996: 13).

Vilâyet 1914 yılı itibariyle Bursa, Ertuğrul, Kütahya ve Karahisar sancaklarından meydana gelmekteydi. Toplam nüfusu 1.371.667 idi. Bunun 1.195.699'u Müslüman, 175.968'i ise gayrimüslimdi (Karpas 2003: 214-225).

II. Hüdâvendigâr Vilâyeti Meclis-i Umûmîsi ve 1913-1914 Yılı Kararları

Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde 1867 yılında meydana getirilen vilâyet teşkilatlanmasına bağlı olarak meclis-i umûmî oluşturulmuştu. Fakat 1913 yılına kadar olan süreçte bu meclisin yapısı, üyeleri, çalışmaları ve kararlarını ihtiva eden derli toplu kaynaklar günümüze ulaşabilmiş değildir. Elimizde sadece Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin R. 1326/M. 1910 tarihli meclis-i umûmî zabıtânemeleri vardır ki bu ancak bir yıllık süreye ışık tutabilmektedir. Her ne olursa olsun önceki dönem meclisi ve çalışmaları hakkında bazı bilgileri buradan öğrenmek mümkün olabilmektedir. Zabıtâneme kayıtlarından anlaşıldığına göre 29 Ekim 1910 tarihinde toplanan meclis 16 üyeden mürekkepti. Nüfuslarıyla orantılı olmayan şekilde üyelerin yedisi

⁵ Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin H. 1287/M. 1870-1871 tarihli vilâyet salnamesindeki bilgilere göre vilâyetin ilk valisi olan Hüsnü Paşa, 3 Ağustos 1867 tarihinde göreve başlamıştı. Salnamede önceki valiler için eyalet mutasarrıfı unvanının kullanılıyor olması 1867 yılı itibariyle Hüdâvendigâr'da vilâyet teşkilatının kurulduğunu göstermektedir. Bkz; *Salnâme-i Vilâyet-i Hüdâvendigâr (1287)*, Def'a: 1: 40.

gayrimüslimdi. 18 içtima akdeden meclis 8 Aralık 1910 tarihinde çalışmalarını bitirmiş ve önerilerini hükümete sunmuştu⁶.

Vilâyet Kanununun 26 Mart 1913 tarihinde yayınlanması ve vilâyetlere tebliğ edilmesinden sonra Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde yeni meclis-i umûmînin oluşturulması çalışmalarına başlandığı görülmektedir. Nitekim meclisin 22 Haziran 1913 tarihinde Bursa'da toplanmasına karar verilmiş ve yapılan seçimler neticesinde belirlenen meclis üyeleri vilâyet merkezine gelmişlerdi. Çalışmaları için tahsîs edilen belediye salonunda toplanan meclis ilk oturumunu tasarlanandan üç gün sonra 25 Haziran 1913'te yapmıştı. Vali Bekir Sami Bey'in başkanlık ettiği bu oturumda gerçekleştirilen seçim neticesinde Karahisar azasından Yusuf Ziyaeddin Efendi ikinci başkanlığa, Nafiz ve Tahir efendiler kâtipliklere seçildiler. Ayrıca encümen-i fevkalade, ziraat ve ticâret, ma'ârif, nafi'a ve maliye adlarında beş encümen teşkil edilerek azalar ihtisasları olan bölümlere dağıtılmıştı. Yapılan 15 oturumda vilâyetle ilgili birçok karar alınarak 3 Ağustos 1913 tarihinde çalışmalar bitirilmiştir. Oturum zabıtları, mukarrerat kayıtları, mazbatalar, çeşitli konularda meclisin meydana getirdiği talimatnameler ve meclisçe onaylanan 1913 ve 1914 yılları vilâyet husûsî bütçeleri kayıtları bir araya getirilerek 1914 yılında vilâyet matbaasında basılmıştır. Bu çalışmanın konusu olan ve 15. oturumda kabul edilen 1914 yılı husûsî bütçesi de bu kaynaktaki bilgiler esas alınarak değerlendirilmiştir⁷.

1913 ve 1914 yılları vilâyet bütçelerini hazırlayan meclisin seçimle tespit edilen 53 üyesi bulunmaktaydı. Meclis üyeleri 1913 tarihli idare-i vilayât kanun-ı muvakkatinin 103. maddesi gereğince kazaların nüfus oranına göre belirlenmişti. Kanun her 12.500 erkek nüfus için bir üye seçilmesini öngörmekteydi.

Hüdâvendigâr Vilâyeti Meclis-i Umûmîsi üyelerin isimleri aşağıya çıkarılmıştır:

Tablo 1. Meclis-i Umûmî Üyeleri

LİVA/KAZA	MECLİS ÜYELERİ
Ertuğrul Livası	
Merkez Kaza	Hacı Ahmed Efendi, Halil Efendi, Asım Bey, Ali Rıza Efendi
İnegöl	Receb Efendi, Hacı İzzet Efendi, Mehmed Efendi
Söğüt	Şevket Efendi, Nafiz Efendi
Yenişehir	İsmail Efendi
Bursa Livası	
Merkez Kaza	Behçet Bey, Tahsin Efendi, Rıza Bey, Osman Nuri Bey, Muhtar Bey, Mümtaz Bey
Orhaneli	Halil Efendi, Mustafa Efendi
Orhangazi	Tevfik Efendi
Karacabey	Osman Efendi
Kirmasti	Ethem Efendi, Mehmed Efendi
Gemlik	Yıvanaki Efendi
Mudanya	Tanaşaki Efendi
Karahisar-ı Sahib Livası	

⁶ Zabıtname kayıtları 1912 yılında vilâyetçe basılmıştır. Bkz; Hüdâvendigâr Vilâyeti Meclis-i Umûmî Zabıtnamesi (1326). Bursa: Vilâyet Matbaası.

⁷ Hüdâvendigâr Vilâyeti 1329 Senesi Meclis-i Umûmî Zabıtname ve Mukarrerâtı (1330). Bursa: Vilâyet Matbaası. Bundan sonra 1913 ve 1914 yılı bütçelerine ait alıntılar bu kaynağın sonuna ilave edilmiş olan 1329 yılı bütçesi ve müfredat cetvelleri ile 1914 yılı bütçesi ve müfredat cetvellerindeki bilgilerden yapılacaktır.

Merkez Kaza	Cemaleddin Efendi, Hacı Hüseyin Bey, Şükrü Efendi, Müftüzâde Ömer Efendi, Yusuf Ziyaeddin Efendi
Bolvadin	Mehmed Rasih Efendi, Hacı Vahid Efendi
Dinar	Mehmed Nuri Efendi
Sandıklı	Şeyhzâde Ahmed Efendi, Hoca Ali Efendi
Aziziye	Hacı Hüseyin Efendi, Vahid Efendi
Kütahya Livası	
Merkez Kaza	Anastaş Efendi, Hacı Ahmed Hulusi Efendi, Hocazâde Rasih Efendi, Hacı Abdullah Efendi, Germiyanzâde Ali Bey, Germiyanzâde Bekir Bey
Eskişehir	Hristaki Efendi, Hacı Müslüm Efendi, Şeyh Nuri Efendi, Veli Bey
Simav	Şerif Bey, Şevket Bey
Uşak	Yılcıncıade Bekir Bey, Tahir Efendi, Mehmed Şükrü Efendi, Mehmed Ali Efendi
Gedüs	Hacı Ahmed Efendi

Vilâyetin meclis üyelerinin 49'u Müslüman, dördü gayrimüslimdi. Bursa Sancağından seçilen gayrimüslim üyeler Yıvanaki ve Tanaşaki efendilerle Kütahya Sancağından seçilen Anastaş ve Hristaki efendilerin milliyetlerine dair bir kayıt yoktur.

III. Hüdâvendigâr Vilâyeti 1914 Yılı Husûsî Bütçesi

Vilâyet bütçeleri hazırlanırken vilâyetin o sene için muhtemel gelir ve giderlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Vilâyet husûsî idaresinin bir organı olan muhâsebe kalemi bu işle görevlendirilmişti. Bu birim bir önceki senenin kayıtlarını dikkate alarak bütçe için hazırladığı gerekli bilgileri meclise iletmekteydi. Meclis bütçe fasıllarının oluşturulması için bu bilgileri ilgili encümenlere havale etmekte, encümenlerde görüşülen ve son hâli verilen bütçe taslağı mecliste tartışılarak kabul edilmekteydi. Bazen taslak metin ya da birkaç fasıl tekrar düzenlenmesi için encümenlere geri gönderilebilmekteydi.

Husûsî idare muhâsebe kaleminin görevi sadece bütçe için gerekli bilgileri meclise sunmaktan ibaret değildi. Bütçe kabul edildikten sonra gelirlerin tahsil edilmesinde ve harcanmasında bürokratik iş yükü bu birimin sırtındaydı. Hâl böyle olunca vilâyet kanununun kabulünün hemen ardından vilâyetlerde husûsî idareye bağlı muhâsebe kalemleri oluşturulmaya başlanmıştı. Nitekim 27 Mayıs 1913 tarihinde geçici bir kanun çıkarılarak 32 vilâyet ve müstakil livada istihdam edilen Muhâsebe-i husûsîye memur maaşlarının genel bütçeden ödenmesine karar verilmişti (BOA. A. DVNS. NZAM. d. 24: 52). Kanundan anlaşıldığına göre vilâyet muhâsebe teşkilatlarında birer müdür ve üçer kâtip yer almakta ayrıca livalarda da yine husûsî idareye ait birer memur bulunmaktaydı. Kanunun çıkma nedeni henüz vilâyetlerde bütçelerin yapılmamış olmasıydı. Vilâyetler kendi bütçelerini hazırlamalarıyla beraber muhâsebe memurlarının maaşlarını vilâyet bütçesinden ödemeye başlamışlardır. Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1913 yılı bütçesinde muhâsebe-i husûsîye müdürünün başkanlığında başkâtip, vâridât kâtibi ve yardımcısı, masraf kâtibi ve yardımcısı, müesvî, evrak mukayyidi ve yardımcısı, mübeyyiz ve odacıdan oluşan merkez teşkilâtı

dışında mülhakatta birçok memurun bulunduğu ve bunların maaşlarıyla diğer müteferrik masrafların gider bölümünde kaydedildiği görülmektedir⁸.

Öte yandan vilâyet kanunu, meclis-i umûmîleri bir sonraki yılın vilâyet bütçesini yapmakla görevlendirmesine rağmen 1913 yılında hem o yılın hem de bir sonraki yılın bütçesini yapmışlardı. Bu vilâyetlerde husûsî idarelerin oluşturulması ve meclislerin toplanmasının zaman alması nedeniyle bütçelerin geç hazırlanmış olmasıyla ilgilidir. Yani aynı yıl iki bütçe yapma durumu sadece Hüdâvendigâr Vilâyeti için geçerli değildir⁹. Bununla birlikte vilâyetin 1913 yılı bütçesi tam yıl olarak hazırlanan bir bütçe değildir. Esasen meclis-i umûmînin toplanmasından sonraki dönemi esas almıştı ve gelir/gider bölümleri ona göre meydana getirilmişti. Tabiatıyla bu durum vilâyetle ilgili genel yorumlar yapılmasında sakıncalar doğurabilmektedir. Bu gerekçeyle çalışmada vilâyetin 1914 yılı bütçesi incelenecektir.

III. 1. Gelir bütçesi

Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1914 yılı bütçesinin gelir kalemleri sekiz kısım ve 11 fasıldan meydana gelmekteydi. Vilâyetin toplam 16.728.000 kuruş geliri olacağı varsayılmaktaydı. Gelirler şu kalemlerden ibaretti:

Tablo 2. 1914 Bütçesi Gelir Kısım

Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1330 Senesi Vâridât-ı Muhammenesi			
<i>Fası</i>	<i>Madd</i>	<i>Nev-i Vâridât</i>	<i>1330 Senesi Vâridât-ı Muhammenesi (kuruş)</i>
Birinci Kısım			
1		Ma'ârif hisse-i i'ânesi	
	1	Aşar ve vergiye munzam bulunan mebâliğ	4. 456. 700
	2	Harir ve duhân öşrüne munzam bulunan mebâliğ	488. 900
2		Menafi hisse-i i'ânesi	
	1	Aşara munzam bulunan mebâliğ	2. 019. 300
	2	Harir ve duhân öşrüne munzam bulunan mebâliğ	244. 500
3		Turuk ve me'âbir bedelât-ı nakdiyesi	7. 801. 900
4		Zebhiye resm-i munzami	120. 700
Birinci Kısımın Yekûnu			15. 132. 000*
İkinci Kısım			
5		Vilâyete ait emvâl ve emlâkin hasılât ve irâdî ve bedel- i ferâğı	
	1	İcarât	127. 800
	2	Bedel-i ferâğ	-
	3	Fürûht olunan emlâk ve eşyâ bedeli	-
İkinci Kısımın Yekûnu			127. 800

⁸ 1329/1913 yılı bütçesinde muhâsebe-i husûsiye için dokuz aylık olmak üzere 287.200 kuruş gider konulmuştur. 1330/1914 yılı bütçesinde ise 12 aylık için 357.400 kuruş belirlenmiştir.

⁹ Nitekim Konya Vilâyeti Meclis-i Umûmîsi 1913 yılında hem 1913 hem de 1914 yılı bütçeleri hazırlanmıştı. Bkz; *Konya Meclis-i Umûmîsinin Üçüncü Devre-i İctimaiyesi Zabıtname-i Resmîsidir* (1329). Konya: Vilâyet Matbaası.

Üçüncü Kısım			
6		Tramvay, omnibüs, otobüs, otomobil, sanayi-i muhtelifeye ait fabrikalardan senevi alınacak mebâliğ-i muayyene bunlara verilecek imtiyâznâme ve ruhsatnâme harçları	
	1	Fabrikalardan senevi alınacak mebâliğ-i muayyene	
	2	İmtiyâznâme ve ruhsatnâme harçları	5. 000
Üçüncü Kısımın Yekûnu			5. 000
Dördüncü Kısım			
7		Numûne çiftlik ve tarlaları, çiftçilik mektepleri, damızlık hayvanat ve alât-ı zirâiye depoları, sanayi mekteb ve sergileri ve panayırlar vâridâtıylaalât-ı zirâiye bedelât-ı icârı	
	1	Numûne çiftçilik ve tarlaları	-
	2	Çiftçilik mektepleri	80. 000
	3	Damızlık hayvanat	-
	4	Alât-ı zirâiye depoları	-
	5	Sanayi mektebi	-
	6	Sanayi sergileri	-
	7	Ticâret sergileri	-
	8	Panayırlar vâridâtı	-
	9	Alât-ı zirâiye bedel-i icârı	-
Dördüncü Kısımın Yekûnu			80. 000
Beşinci Kısım			
8		Vilâyetçe tesis ve idare edilecek mekâtibin her nevi vâridâtı	
	1	Mekâtib-i iptidâiye karşılığı olarak mahalleri ma'ârif komisyonlarınca idare oluna gelmekte olan emvâl ve emlâkın hasılâtı ve beş senelik mekâtib-i idâdiye talebesi ucurâtı	429. 700
Beşinci Kısımın Yekûnu			429. 700

Altıncı Kısım			
9		Vilâyet matbaa ve gazeteleri vâridâtı	
	1	Gazete Vâridâtı	50. 000
	2	Matbaa Vâridâtı	50. 000
	3	Mevcut Küttâb Bedeli	4. 000
Altıncı Kısımın Yekûnu			104. 000
Yedinci Kısım			
10		Kavanine muvafık olarak bunlar haricinde vilâyetçe edinilmiş her nevi vâridât	
	1	Balikhane duhûlîyesi	6.500
	2	Simkeşhanı duhûlîyesi	60. 000
	3	Hayvan pazarı duhûlîyesi	4. 000
	4	Kereste pazarı duhûlîyesi	6. 700
	5	Merkez ve mülhakat devâ'ir belediyesinden mekteb-i sanayiye tahsîs olunan mebâliğ	60. 800

6	Merkez ve mülhakat devâ'ir belediyesinden hastahaneye tahsîs olunan mebâliğ	10. 700
7	Pazar mahalli tathiriye resmi	57. 000
8	Hasılat-ı müteferrika	128. 800
9	Çitli Madensuyu bedel-i iltizamı	80. 000
10	Hatap öşrü hasılâtı	25. 000
Yedinci Kısımın Yekûnu		439. 500
Sekizinci Kısım		
11	Ziraat Bankasından itâ olunacak sülûsân temettü	410. 000
Sekizinci Kısımın Yekûnu		410. 000
CÜMLE-İ YEKÛN		16. 728. 000

* Bu toplamda bir hata vardır. Toplama sonucu 15.131.300 olması gerekirken sehven 15.132.000 yazılmış ve bundan sonrada bu şekilde kullanılmıştır. Bu çalışmada orijinal sayıya bağlı kalınmıştır.

Bütçe vâridâtının ilk kısmı hükümetin vilâyetlere bıraktığı vergi gelirlerinden oluşmaktaydı. Bunlar aşar vergisi ile harir ve duhân öşrüne zam olarak konulmuş meblağ, turuk ve me'âbir bedelât-ı nakdiyesi ve kasaplık hayvanlardan alınan zebhiye vergisine dâhil edilmiş ve vilâyetlere bırakılmış olan ek vergiden ibaretti. Aşar vergisiyle alınmakta olan %1.5 oranındaki fazlanın % 1'i ma'ârifeye ayrılmış, %0.5'i menafi hisse-i i'ânesi olarak ziraat bankalarına tahsîs edilmişti¹⁰. Bunlar vilâyet kanunu ile husûsî idarelere bırakılmıştı. Hüdâvendigâr Vilâyeti'ne ma'ârif hissesinden 4.945.600 kuruş gibi ciddi bir para geleceği düşünülmekteydi. Oysa bütçenin gelir kısmında gösterilen menafi hisse-i i'ânesi aslında ziraat bankasına verilmekteydi. Nitekim aynı miktar gider kısmına da yazılmıştı. Yani bu gelirden vilâyetin direkt bir kazancı yoktu. Ziraat bankası *sülûsân temettü'* adı altında Ziraat Nezareti'ne vermekle yükümlü olduğu miktarı vilâyetlere öderdi. Bu gelir vilâyet için bütçe gelirlerinin sekizinci kısmında gösterilen 410.000 kuruşluk miktar idi. 1914 bütçesinde en büyük gelir kalemi, mükelleflerden dört günlük amale ücreti karşılığı alınan turuk ve me'âbir bedelât-ı nakdiyesiydi. Bu kalemden vilâyete 7.801.900 kuruş girdi sağlanacağı tasarlanmaktaydı. Zebhiye rûsumundan vilâyete kalan paranın ise 120.700 kuruş olacağı öngörülmüştü. Böylece bütçe vâridâtının ilk kısmı 15.132.000 kuruşa ulaşmaktaydı ki bu toplam gelirlerin % 90.45'ine tekabül etmekteydi.

Vilâyet bütçesine katkı sağlayacağı düşünülen diğer bir kaynak vilâyet mal ve emlakinin kiraya verilmesiyle elde edilecek olan meblağdı. Bütçe gelirlerinin ikinci kısmını oluşturan bu paranın 127.800 kuruş tutacağı hesap edilmişti. Üçüncü kısım vilâyetin vereceği imtiyâznâme ve ruhsatnamelerden alınacak harçlar idi. Bu kalem 5.000 kuruşla gelir bütçesinin en küçük birimini meydana getirmekteydi. Dördüncü kısımda birçok gelir kalemi bulunmakla birlikte sadece çiftçilik mekteplerinden gelir geleceği ve bunun da 80.000 kuruş olacağı varsayılmıştır.

Ma'ârif Komisyonlarınca idare edilmekte olan akarların gelirleri ile idâdi mektebi öğrencilerinden burslu olmayanların ödedikleri öğrenim ücretlerinin bütçeye 429.700 kuruşluk katkı sağlayacağı öngörülmekteydi. Ayrıca vilâyet gazetesi ve matbaasının kazançları ve matbaadaki mevcut kitâpların satışı sayesinde 104.000 kuruşun elde edilebileceği

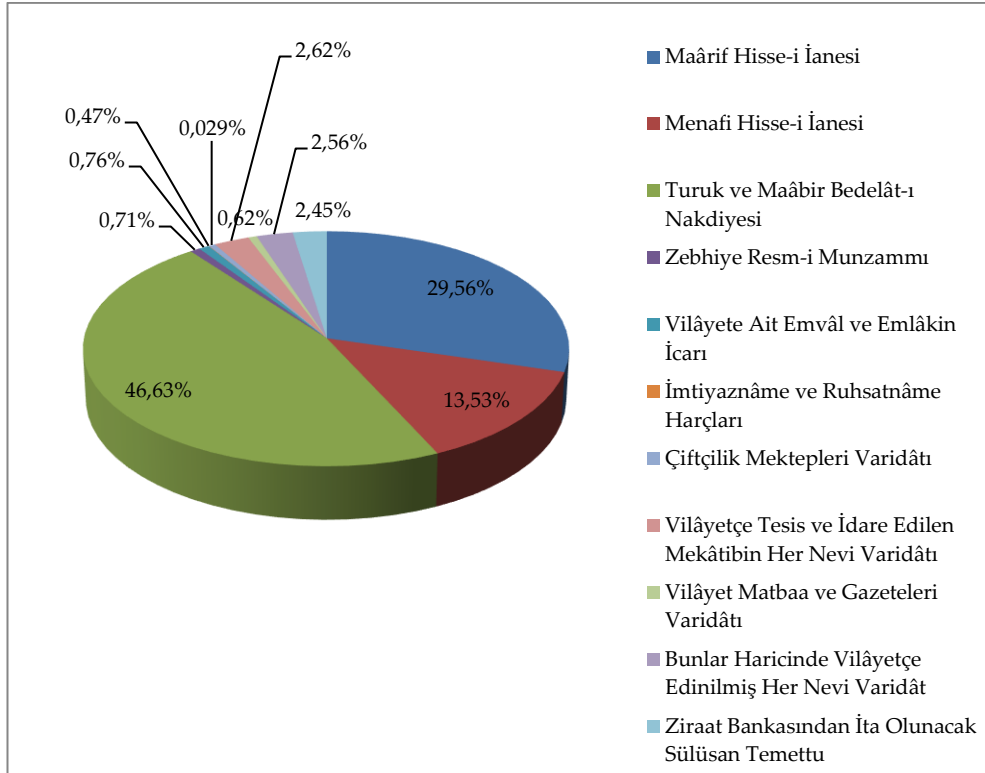
¹⁰ 14 Ağustos 1909 tarihli Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun 27. Maddesine göre ma'ârif hissesi sülûsân, menafi hissesi sülûs olarak belirlenmişti. *Düstur* (1329). II. Tertib. C. I. Matbaa-i Osmani: 438-602.

düşünülmekteydi. Bunlar gelir bütçesine beşinci ve altıncı kısımlar olarak yazılmışlardı. Yedinci kısımda vilâyetin bunlar dışındaki diğer muhtemel gelirleri sıralanmıştı: Balıkthane, simkeş hanı, hayvan pazarı ve kereste pazarı duhûliyye gelirleri, belediyelerce sanayi mektebi ve hastahaneye tahsîs edilmekte olan paralar, pazar mahalleri temizleme vergisi, İnegöl yakınlarında çıkan madensuyunun iltizam bedeli, kesilen odunlardan alınan öşür ve müteferrik gelirler. Bu kısmın toplam 439.500 kuruş vâridâtı olacağı tahmin edilmiştir.

Bütçenin gelir kısmında fasılların katkı oranları şu şekilde oluşmuştur:

Tablo 3. Bütçenin Gelir Fasılları Oranları

<i>Fasıl No</i>	<i>Gelir Çeşidi</i>	<i>Miktar</i>	<i>Oran %</i>
1	Ma'ârif Hisse-i İanesi	4.945.600	29.56
2	Menafi Hisse-i İanesi	2.263.800	13.53
3	Turuk ve Me'âbir Bedelât-ı Nakdiyesi	7.801.900	46.63
4	Zebhiye Resm-i Munzammı	120.700	0.71
5	Vilâyete Ait Emvâl ve Emlâkin İcarı	127.800	0.76
6	İmtiyâznâme ve Ruhsatnâme Harçları	5.000	0.029
7	Çiftçilik Mektepleri Vâridâtı	80.000	0.47
8	Vilâyette Tesis ve İdare Edilen Mekâtibin Her Nevi Vâridâtı	429.700	2.56
9	Vilâyet Matbaa ve Gazeteleri Vâridâtı	104.000	0.62
10	Bunlar Haricinde Vilâyette Edinilmiş Her Nevi Vâridât	439.500	2.62
11	Ziraat Bankasından İtâ Olunacak Sülüsân Temettu'	410.000	2.45
TOPLAM		16.728.000	100

Şekil 1. Bütçenin Gelir Fasılları Oranları

III. 2. Gider bütçesi

Hüdâvendigâr Vilâyeti 1914 yılı gider bütçesi on kısım ve 29 fasıl olarak planlanmıştı. Vilâyet için denk bir bütçe hazırlanmıştı. Gelirle aynı miktar 16.728.000 kuruş gider öngörülmektedir. Giderler şu kalemlerden ibaretti:

Tablo. 4. 1914 Bütçesi Gider Kısmı

Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1330 Senesi Mesârifât Bütçesidir		
Fası l	Nev-i Muhassasât	1330 Senesi Muhassasâtı (Kuruş)
Birinci Kısım		
<i>Birinci Bâb/Muhâsebe-i Husûsiye-i Vilâyet Ma'aşâtı ve Mesârifâtı</i>		
1	Ma'aşât	302.400
2	Levâzım	23.000
3	Mesârif-i Mütenevvi'a	22.000
<i>İkinci Bâb/Vâridât-ı Husûsiye-i Vilâyetin Mesârif-i Tahsiliyesi</i>		
4	Mesârif-i Tahsilliye	10.000
Kısımın Yekânı		Birinci 357.400
İkinci Kısım		
<i>Üçüncü Bâb/Vilâyet Memûrin-i Fenniyesi Ma'aşât ve Mesârifâtı ve Turuk ve Me'âbir Tahsîsâtı</i>		

5	Ma'aşât	292.800
6	Levâzım	228.000
7	Mesârif-i Mütenevvi'a	100.000
<i>Dördüncü Bâb/ Keşfiyât ve İnşaat ve Tamirât</i>		
8	Turuk-ı Vilâyet	5.753.894
İkinci Kısımın Yekûnu		6.374.694

Üçüncü Kısım		
<i>Beşinci Bâb/ İdare-i Husûsiye-i Vilâyete Ait Mekâtib</i>		
9	Heyet-i Teftişîye	168.800
10	Darümuallimîn	281.380
11	Mekâtib-i İdadiye	1.376.180
12	Mekâtib-i Rüşdiye	1.385.160
13	Mekâtib-i İptidaiye	1.827.800
14	Mekâtib-i Gayrimüslime Lisân-ı Osmanî Muallimleri Ma'aşâtı	61.800
15	Mekâtib-i Gayrimüslime Tahsîsâtı	305.000
16	Mesârif- i Müteferrika	169.000
Üçüncü Kısımın Yekûnu		5.575.120

Dördüncü Kısım		
<i>Altıncı Bâb/ Ziraat, Hayvan Depoları ve Sanayi Mektebi</i>		
17	Hayvanât Depoları Ma'aşât ve Mesârifi	520.211
18	Ziraat Depoları Ma'aşât ve Mesârifi	79.789
19	Sanayi Mektebi	515.750
Dördüncü Kısımın Yekûnu		1.115.750
Beşinci Kısım		
<i>Yedinci Bâb/ Emâkin ve Akarât-ı Vilâyet</i>		
20	Mesârif-i Mütenevvi'a (Tamirat ve inşaat, vergi, sigorta)	75.500
Beşinci Kısımın Yekûnu		75.500
Altıncı Kısım		
<i>Sekizinci Bâb/Vilâyete Ait Müessesât-ı Hayriye ve Sıhhiye</i>		
21	Gureba Hastahanesi	100.000
22	Mesârif-i Mütenevvi'a ve Levâzım	302.900
23	Sıhhiye	117.560
Altıncı Kısımın Yekûnu		575.460
Yedinci Kısım		
<i>Dokuzuncu Bâb/Vilâyet Matbaa ve Gazetesi</i>		
24	Matbaa Maaş ve Mesârifi	72.300
25	Gazete Maaş ve Mesârifi	40.400

Yedinci Kısımın Yekûnu		112. 700
Sekizinci Kısım		
<i>Onuncu Bâb/Meclis-i Umûmî ve Encümen-i Vilâyet Maaş ve Mesârifi</i>		
26	Ma'aşât	103.200
27	Mesârif-i Mütenevvi'a	141.120
Sekizinci Kısımın Yekûnu		244. 320
Dokuzuncu Kısım		
<i>On Birinci Bâb/Ziraat Bankalarına Verilecek Hisse-i Menâfi</i>		
28	Hisse-i Menâfi	2.263.800
Dokuzuncu Kısımın Yekûnu		2.263.320
Onuncu Kısım		
<i>On İkinci Bâb/ Mesârif-i Gayr-i Melhûza</i>		
29	Mesârif-i Gayr-i Melhûza	33.256
Onuncu Kısımın Yekûnu		33.256
CÜMLE-İ YEKÛN		16.728.000**

**** Bu toplamada da hata yapılmış, miktar 16.727.520 çıkması gerekirken 16.728.000 yazılmıştır.**

Gider bütçesinin kapsamlı bir dökümü bütçe metninin sonuna eklenen müfredat cetvellerinde gösterilmişti. Bütçe kısımlarında öngörülen maaş, levazım, müteferrik masraflar vs isimlerle anılan giderlerin içerikleri bu cetvellerde ayrıntılarıyla yer almaktaydı. Bu yönüyle Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin bürokratik teşkilatlanmasına ışık tutmakta ve mevcut kurumlar/memuriyetler hakkında doyurucu bilgiler vermektedir. Nitekim ilgili müfredat cetvelinden öğrenildiğine göre gider bütçesinin ilk kısmını oluşturan ve yıllık masrafı için 357.400 kuruş öngörülen muhâsebe-i husûsiye kaleminde toplam 60 personel çalışmaktaydı. Bunlardan 11'i merkezde, gerisi mülhakatta görevliydi. Maaşlarının bütçeye yükü 302.400 kuruştı. Kurumun mefruşat, ışıklandırma, ısıtma ve kırtasiye harcamaları levazım başlığında toplanmış ve bu fasıl için 23.000 kuruş masraf öngörülmüştü. Ayrıca bir yıl içinde harcırah, tahsilliyeye, matbaa, nakliye ve mahkeme masraflarına 32.000 kuruş harcanacağı tahmin edilmiştir.

Bütçenin ikinci kısmı vilâyette yeniden inşa edilecek yol ve köprülerin masrafı, eskilerinin bakım ve tamiri tahsîsati ile nafi'a idaresinin maaş ve masraflarından meydana gelmekteydi. Bütçenin en büyük gider kalemini oluşturan bu kısım için 6.374.694 kuruş ayrılmıştı. Nafi'a idaresinde merkez ve mülhakatta olmak üzere bir başmühendis, altı mühendis, dokuz kondüktör, beş kâtip, bir muhâsebe memuru ve dört odacı görev yapmaktaydı. Bunların bir yıllık maaşı için bütçeye 292.800 kuruş tahsîsat konulmuştu. İdarenin levazım giderinin 8.000 kuruş, kiralama bedellerinin 20.000 kuruş, satın alınacak üç adet silindir için ödenecek miktarın 200.000 kuruş ve harcırah giderlerinin de 100.000 kuruş olacağı öngörülmüştü. Asıl yüklü harcamaların yol ve köprülerin inşa ve tamine gideceği düşünölmüştü. Bunun için devam eden tamirat işlerine 400.000 kuruş ayrılmış, meclisin öncelik sırasını belirlediği 39 parça yolun inşa ve tamirat işleri için de bütçeye 5.353.894 kuruş konulmuştur.

Vilâyetin eğitim masraflarına yer verilen üçüncü kısımda ve ilgili müfredat cetvelinde ilginç bilgilere rastlanmaktadır. Okulları denetlemekle görevli olan dört adet müfettişin, evrak işlerini yapan bir kâtibin maaş ve harcırah masraflarının yanı sıra 21 kaza merkezinde oluşturulmuş olan ma'ârif encümenlerinde görevli kâtiplerin maaşları bütçeye gider tertibinden kaydedilmişti. Ayrıca vilâyet merkezinde eğitim-öğretim veren darülmuallimin mektebi ile bu okul içerisinde açılmış bulunan tatbikat mektebinin personel maaşları ve kurum giderleri bütçede gösterilmekteydi. Müfredat cetvelinde darülmualliminin giderleri içinde yıllık 121.200 kuruşun yiyecek parası, 5.100 kuruşun kitap ücreti ve 4.080 kuruşun iç çamaşırı bedeli olarak belirlenmiş olması bu okulun yatılı bir eğitim kurumu olduğunu ve öğretmen adaylarının ihtiyaçlarının bir kısmının vilâyetçe karşılandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte darülmuallimin içinde adayların mesleğe alıştırıldığı ve staj yapma imkânı bulunduğu bir tatbikat mektebinin varlığı öğretmen yetiştirme işinin ciddiyetle yapıldığını göstermektedir.

Gider bütçesinde bu kısımda vilâyette bulunan idâdi mekteplerinin masrafları da bulunmaktaydı. Karahisar, Eskişehir, Kütahya, Bilecik ve Söğüt'te eğitim-öğretim vermekte olan idâdilerle birlikte rüştiye mektebiyken idâdiye çevrilen Uşak İdadisinin her türlü masrafı bütçeye konulmuştu. Ayrıca Karahisar, Eskişehir, Uşak ve Söğüt idâdileri binalarının inşa ve tamir bedeli olarak 707.000 kuruşun bütçeye ilave edildiği görülmektedir. Öte yandan meclis-i umûmî, vilâyette kızların temel eğitimin üstünde öğrenim görebilmelerini sağlamak amacıyla kazalarda 19 adet inas rüştiyesi açılmasına karar vermiş ve bu iş için bütçeye 570.000 kuruş ödenek koymuştur.

Bütçeden eğitime ayrılan kısmın en büyük dilimini 1.827.800 kuruşla temel eğitim kurumları olan iptidâilerin masrafları oluşturmaktaydı. 1913 bütçesinde okul isimleri ve öğretmen maaşları belirtilerek ayrıntılı şekilde hazırlanmış olan müfredat cetveli 1914 bütçesinde sadece toplam masrafa işaret edilerek geçiştirilmiştir.

Vilâyetteki gayrimüslim mektepler için de bütçenin bu kısmına tahsîsat konmuştu. Gayrimüslim mekteplerde görev yapan Lisân-ı Osmanî muallimlerinin maaşı olarak tahsîs edilen 61.800 kuruşun yanı sıra bu okullara 305.000 kuruş daha yardım yapılması kararlaştırılmıştır.

Gider bütçesinin dördüncü kısmı ziraat ve hayvan depoları ile sanayi mektebinin masraflarına ayrılmıştı. Bursa ve Karahisar'da cins at yetiştiriciliği için örnek çiftlikler olarak kurulan aygır depoları bulunmaktaydı. Ayrıca bazı merkezlerde tarım ürünlerinin muhafaza edildiği ve tarım araç/gereçlerinin üreticilere kiralandığı ya da satıldığı ziraat depoları vardı. Bu depoların masrafları bütçeye ilave edilmişti. Öte yandan vilâyet merkezinde eğitim-öğretim veren yatılı bir okul olan sanayi mektebinin personel maaşları, kurum giderleri ve öğrencilerinin her türlü masrafları da bütçe giderlerinden sayılmıştı. Sanayi mektebinde alanında uzman ustaların pratik eğitim verdikleri döküm, torna ve marangozluk bölümleri bulunmaktaydı. Ayrıca öğrencilerin temel derslerini okutan bir öğretmen, bir Fransızca bir de Musiki öğretmeni görev yapmaktaydı.

Vilâyete ait akarların inşa, tamirat, vergi ve sigorta masrafları gider bütçesinin beşinci kısmını oluşturmaktaydı. Altıncı kısım Gurebâ Hastahanesi ile sıhhiye hizmetleri masraflarını ihtiva etmekteydi. Hastanenin sağlık ekibi olarak dört hekimi, üç eczacısı, bir cerrahı, iki tımarcısı vardı. Bunun yanında müdür, kâtip ve tahsildarlık görevini yapan sandık eminden meydana gelen idare heyeti, bir imam ve üç memuru, 16 erkek, beş kadın hademesi, iki çamaşırcısı, iki aşçısı ve bir bahçıvanı bulunmaktaydı. Tüm bu personelin maaşları ile birlikte yiyecek, giyecek, kırtasiye, ışıklandırma ve ısıtma masrafları, alet-edevat alımı gibi giderleri vilâyet bütçesinden karşılanmaktaydı. Bunun yanında 1914 yılı bütçesine hastanenin eskiyen

yatakların değiştirilmesi ve eksiklerin ikmal edilmesi için 100.000 kuruşluk bir tahsîsat konmuştu. Ayrıca vilâyette mütehasıs bir memurun görevli olduğu bakteriyoloji laboratuvarı vardı. Burası için gerekli alet ve edevatın alımına bütçeden 10.000 kuruş ayrılmıştı. Öte yandan o yıllarda Anadolu'da yaygın bir illet olan frengiye vilâyette de rastlandığı ve bunu önlemek için tedbirler alındığı görülmektedir¹¹. Nitekim bu iş için vilâyette dört frengi tabibi görevlendirilmiş ve bütçeye bu hastalığın tedavisinde gerekli ilaçların temin edilmesi için 40.000 kuruşluk bir tahsîsat konmuştur.

Vilâyet matbaası ve gazetesinin masrafları bütçenin gider kalemlerinden yedinci kısımda toplanmıştı. Hüdâvendigâr'ın 1867 yılında vilâyet hâline getirilmesinin ardından Bursa'da bir vilâyet matbaası kurulmuş ve 8 Şubat 1869 tarihinde vilâyet gazetesi yayın hayatına başlamıştı (Öztahtalı 2012: 224). Müfredat cetvelinden anlaşıldığına göre vilâyet matbaasında müdür ve sandık emini dışında mürettib ve yardımcısı, litografya memuru, litografya makinisti ve litografya taş bileyicisi ile odacı görev yapmakta ve bu personelin maaşları bütçeye dâhil edilmiş bulunmaktaydı. Matbaanın 11.000 kuruş tutan yıllık kâğıt masrafı, haberler karşılığı ödenen 4.200 kuruş, aydınlatma ve ısıtma masrafı olarak da 2.000 kuruş bütçeye eklenmişti. Vilâyet gazetesinde personel olarak muharrir, üç adet mürettib, hurufât makinisti ve motorculuk görevi de bulunan yardımcısı ile bir müvezzi çalışmaktaydı. Bunların 27.600 kuruş olan yıllık maaşları, 2.000 kuruş kâğıt masrafı ve gazetenin diğer giderleri bütçede gösterilmiştir.

Bütçenin giderlerinin sekizinci kısmı Meclis-i Umûmî masraflarına ayrılmıştı. Meclis üyelerinin yevmiye ve harcırahları, meclis içinden seçilen ve yıl boyunca bütçenin uygulanmasına nezaret eden encümen-i vilâyet azalarının maaşları ile bu birimin personel giderleri ve diğer müteferrik masraflar bütçeden karşılanmıştır.

Daha önceden değinildiği gibi aşara ek olarak alınan ve gelir bütçesine konulan hisse-i menafinin ziraat bankasına verilmesi gerekmekteydi. Bu nedenle aynı miktar meblağ gider bütçesinin dokuzuncu kısmına konulmuştur. Giderlerin son kısmı öngörülemez muhtemel masraflar için açılmış olan mesârif-i gayr-i melhûza tertibiydi.

Gider bütçesi ekine konulmuş olan müfredat cetvellerinde vilâyetin çeşitli birimlerinde çalışanların maaş miktarları ayrıntılı şekilde yazılmıştı. Bu oldukça uzun tutacağından araştırmada bu bilgilere yer verilmemiştir. Fakat genel bir değerlendirmeye olanak sağlamak amacıyla bazı görevlilerin maaş miktarlarını belirten tablo aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 5. Görevli Maaşları

Görevli	Maaşı (Kuruş)	Görevli	Maaşı (Kuruş)
Muhâsebe-i Husûsiye Müdürü	2.500	Sanayi Mektebi Müdürü	1.000
Muhâsebe-i Husûsiye Vâridât Kâtibi	1.000	Sanayi Mektebi Mubassırı	260
Muhâsebe-i Husûsiye Masraf Kâtibi	800	Sanayi Mektebi Muallimi	300
Muhâsebe-i Husûsiye Mübeyyizi	400	Sanayi Mektebi Musiki Muallimi	250

¹¹ Osmanlı ülkesinde frenginin ortaya çıkması ve yayılması için bakınız; Fatma Bulut. (2009). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras 'Frengi'". *Tarih Okulu Dergisi*, S. III, 109-123.

Muhâsebe-i Husûsiye Kaza Başkâtibi	500	Sanayi Mektebi Ustabaşısı	600
Muhâsebe-i Husûsiye Kaza Kâtibi	300	Sanayi Mektebi Döküm Ustası	550
Başmühendis	4.000	Sanayi Mektebi Marangozu	250
Merkez Mühendisi	2.500	Baştabip	950
Kütahya Mühendisi	2.000	Baş Eczacı	750
Karahisar Mühendisi	1.500	Cerrah	400
Nafi'a Kondüktörü	600	Tımarcı	220
Nafi'a Başkâtibi	1.200	Hastahane Çamaşırıcısı	260
Nafi'a Kâtibi	600	Frengi Tabibi	1.000
Merkez Ma'ârif Müfettişi	1.000	Bakteriyolojihane Memuru	1.500
Liva Ma'ârif Müfettişi	800	Vilâyet Matbaa Müdürü	1.200
Tatbikat Mektebi Muallim-i Evveli	350	Mürettib	450
Tatbikat Mektebi Muallim-i Salisi	250	Litografya Makinisti	400
Lisân-ı Osmanî Muallimi	250	Vilâyet Gazetesi Mürettibi	400
Bursa Aygır Deposu Memuru	1.000	Hurufât Makinisti	400
Karahisar Aygır Deposu Seyisi	400	Encümen-i Vilâyet Azası	1.500

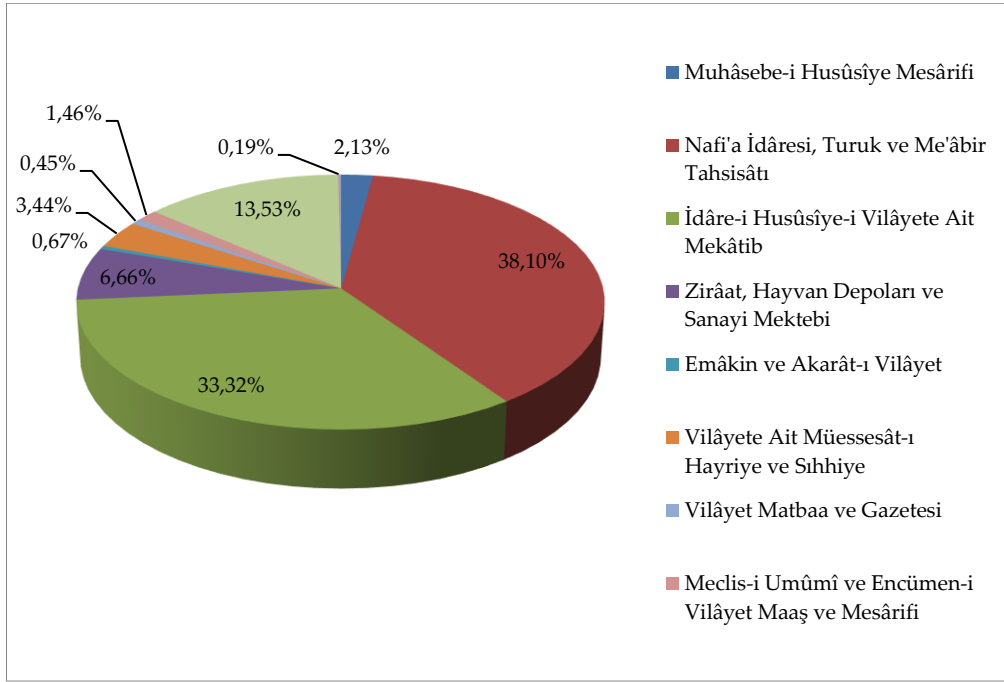
Görevli maaşlarında göze çarpan en dikkate değer veri nafi'a idaresinde çalışanların aldıkları yüksek maaşlardır. Nitekim başmühendis aldığı 4.000 kuruş maaşla vilâyetin husûsî bütçesinden en yüksek gelir elde eden kişi konumundadır. Öğretmenler düşük gelirli grubu oluştururken az bulunan nitelikli memurlar yüksek maaşla çalıştırılmaktadır. Mesela bakteriyoloji laboratuvarında görev yapan memur 1.500 kuruş maaş almaktadır. Bir diğer husus da müdür konumundaki yüksek memurların gelirleriyle alt kademedeki görevlilerin maaşları arasındaki orantısız farktır.

Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1914 yılı için öngörülen ve yukarıda kısımlar hâlinde gösterilen muhtemel harcamalarının gider bütçesi içerisindeki oranları aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 6. Bütçenin Gider Kısımlarının Oranları

Kısım No	Gider Çeşidi	Miktar	Oran %
1	Muhâsebe-i Husûsiye Mesârifi	357.400	2.13
2	Nafi'a İdaresi, Turuk ve Me'âbir Tahsisâtı	6.374.694	38.10
3	İdare-i Husûsiye-i Vilâyete Ait Mekâtib	5.575.120	33.32
4	Ziraat, Hayvan Depoları ve Sanayi Mektebi	1.115.750	6.66
5	Emâkin ve Akarât-ı Vilâyet	75.500	0.45
6	Vilâyete Ait Müessesât-ı Hayriye ve Sıhhiye	575.460	3.44
7	Vilâyet Matbaa ve Gazetesi	112.700	0.67

8	Meclis-i Umûmî ve Encümen-i Vilâyet Maaş ve Mesârifi	244.320	1.46
9	Ziraat Bankalarına Verilecek Hisse-i Menâfi	2.263.320	13.53
10	Mesârif-i Gayr-i Melhûza	33.256	0.19
TOPLAM		16.728.000	100

Şekil 2. Bütçenin Gider Kısımları Oranları

Hüdâvendigâr Vilâyeti Meclis-i Umûmîsi 3 Ağustos 1913 tarihi itibariyle vilâyetin 1913 ve 1914 yılları bütçelerini hazırlamış bulunmaktaydı. Sonraki aşamada her iki bütçe hükümete arz edildi. İncelenen ve üzerinde değişiklik yapılmasına gerek duyulmayan bütçelerin 30 Aralık 1913 tarihinde irâde-i seniyye alınarak uygulanmasına izin verilmiştir (BOA, BEO, 4244/318244). 1914 bütçesi malî yılbaşı olan mart ayında yürürlüğe girmiştir. Fakat hemen belirtilmelidir ki bu bütçe kabul edildiği şekliyle uygulanmış değildir. Gerek öncesinde gerekse uygulanmaya başlandıktan sonra üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştı. Çalışmanın bundan sonraki kısmında 1914 yılı bütçesinde yapılan düzenlemeler hakkında bilgi verilerek bütçenin uygulama safhasına odaklanılacaktır.

III. 3. Bütçede yapılan düzenlemeler

Vilâyet Husûsî bütçeleri *muhammen* yani tahmini bütçelerdi. Hâl böyle olunca öngörülemeyen gelirlerle ya da harcamalarla karşılaşılabiliyordu. Bu durumda gelir/gider dengesini gözeterek bütçe üzerinde yeni düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Kaldı ki irâde-i seniyye alınmak şartıyla bütçede yeni fasıllar açılmasına ve fasılları arasında para aktarılmasına yani *münâkale* yapılmasına cevaz verilmekteydi. Ya da tahsîsat-ı munzama olarak tahsîsat ilavesi söz konusu olabilmekteydi. Nitekim birçok vilâyet bütçesinde olduğu gibi

Hüdâvendigâr bütçelerinde de bu tür para aktarımlarına dair irâde suretleri bulunmaktadır.

Öte yandan Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1914 yılı bütçesi tüm muhtemel gelir/giderlerin yer aldığı tek bütçe şeklinde hazırlanmıştı. Yani fevkalade bütçe düzenlenmiş değildi. Dolayısıyla fevkalade bütçede yer alması gereken bazı gelirlerin de bütçeye ilave edildiği görülmektedir. Nitekim 1913 yılı bütçesinden vâridât fazlası olarak muhâsebe-i husûsîyede biriken meblağ, 1914 yılı bütçesinde ihtiyaç duyuldukça izin alınarak kullanılmıştır.

Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1914 yılı bütçesinde yapılan çok sayıda düzenlemenin biri dışında hepsi gider bütçesiyle ilgilidir. Vilâyette tesis edilmesi zarureti ortaya çıkan seyyar karantina istasyonları masrafları için paraya ihtiyaç duyulunca 1 Temmuz 1914 tarihinde gelir kısmına 307.800 kuruş tahsîsât-ı munzama olarak ilave edildi (BOA, BEO, 4296/322174). Bütçenin gider kısmında ise iki yeni fasıl açılmış, birçok da münâkale yapılmıştır. Şimdi kronolojik sıra takip edilerek vilâyetin 1914 yılı gider bütçesindeki düzenlemeler hakkında bilgi verilecektir. İlk değişiklik daha yeni bütçe yürürlüğe girmeden 24 Şubat 1914 tarihinde yapılmış 1913 yılı vâridât fazlasından karşılanmak üzere bütçenin gider kısmında "*Darülaceze Mesârifi*" adıyla 30. fasıl açılmış ve bu fasla tahsîsât-ı fevkalâde olarak 60.000 kuruş ilave edilmiştir (BOA, BEO, 4262/319617). Ardından 20 Nisan 1914 tarihinde çıkan irâde ile bütçenin 25. faslından 1.800 kuruş 24. fasla aktarılmıştır (BOA, BEO, 4278/320842). Yani vilâyet matbaası masrafları için belirlenmiş olan vâridât yeterli gelmediğinden vilâyet gazetesi tertibinden münakale yapılması uygun görülmüştür. Benzer şekilde 23 Nisan 1914 tarihinde 29. fasıldan 8. fasla 1.227 kuruş (BOA, BEO, 4280/320932), 13 Mayıs 1914 tarihinde de 1. fasıldan 26. fasla 600 kuruş aktarılmasına dair izin alınmıştır (BOA, BEO, 4284/321279).

Bütçenin gider kısmına 15 Temmuz 1914 tarihinde "*Reddiyât*" adı altında yeni bir fasıl daha açılarak fasıl sayısı 31'e çıkmıştır. Bu fasıl mültezim ya da müteahhitlerden teminat veya depozito akçesi olarak alınarak husûsî bütçede emanette tutulan paraların sahiplerine iade edilebilmesi için açılmıştı. Buraya bütçede 29. fasılda yer alan mesârif-i gayr-i melhuza tertibinden 20.000 kuruş aktarılmıştır (BOA, BEO, 4299/322423). Öte yandan 1913 yılı vâridât fazlasından 1914 bütçesi gider fasıllarına münakale yapıldığı da görülmektedir. Bu paralardan 9.000 kuruşu 20 Temmuz 1914'de 20. fasla (BOA, BEO, 4301/322517), 65.588 kuruşu da 23 Temmuz 1914'de 18. fasla aktarılmıştır (BOA, BEO, 4301/322575). Yine 27 Ağustos 1914 tarihinde bütçenin 21. faslına "*Karahisar Hastahanesi Tahsîsâtı*" adıyla yeni bir madde açılarak buraya vâridât fazlasından 15.000 kuruşun ilave edilmesine izin verilmiştir (BOA, BEO, 4308/323045). Bu kaynaktan bir kez daha 16 Eylül 1914'de bütçenin 4. faslına 13.800 kuruş aktarılmıştır (BOA, BEO, 4311/323271).

SONUÇ

Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin 1914 yılı bütçesi 16.728.000 kuruş gelir ve aynı miktar giderden oluşan denk bir bütçe olarak hazırlanmıştı. Vilâyetin toplam nüfusu 1.371.667 idi. Gelirler dikkate alındığında husûsî bütçeden kişi başına düşen miktar 12,19 kuruştur. Yani husûsî idare vilâyetteki her bir vatandaşa 12,19 kuruşluk hizmet sunabilmekteydi. Bu değer diğer vilâyetlerle kıyaslanması daha anlamlı bir sonuç çıkarabilir. Nitekim elimizde mevcut olan çeşitli yıllara ait bazı vilâyet ve bağımsız livaların husûsî bütçe örneklerinden yararlanılarak hazırlanan tablo aşağıda verilmiştir:

Tablo 7. Husûsî Bütçelerden Kişi Başına Düşen Para Miktarı¹²

Vilâyet/Liva	Bütçe Yılı	Bütçe Gelir Miktarı (kuruş)	Nüfus	Kişi Başı Miktar (kuruş)
Kastamonu V.	1914	4.732.438	767.227	6,16
Konya V.	1915	13.463.975	1.080.425	12,46
Sivas V.	1914	7.570.200	1.169.443	6,47
Suriye V.	1916	8.055.496	918.409	8,77
Mamuretülaziz V.	1914	4.621.907	538.227	8,58
Canik L.	1914	6.179.400	393.223	15,71
İzmit L.	1914	3.832.900	325.153	11,78
Kale-i Sultani L.	1914	2.335.300	165.815	14,08
Menteşe L.	1914	2.077.739	210.874	9,85
Teke L.	1914	3.305.776	249.686	13,23

Vilâyetin husûsî bütçesi tabloda verilen diğer örneklerden daha büyük bir miktarı içerse de kişi başına düşen gelir miktarı, ortalamanın biraz üzerindedir. Esasında bütçe gelirlerinin ana gövdesini turuk ve me'âbir bedelât-ı nakdiyesi ve ma'ârif hisse-i i'ânesi oluşturmaktadır. İlki vilâyetin nüfus miktarıyla ilgilidir. Daha doğru bir ifadeyle vilâyetteki mükellef sayısı ve her bir mükellef için meclis-i umûmîlerin belirlediği bedel miktarı belirleyicidir. Diğerinin büyüklüğü ise tarımsal aktivitelerin yoğunluğu/verimliliğine dayanır. Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde 1914 yılı bütçe gelirlerinin %46,63'ü turuk ve me'âbir bedelât-ı nakdiyesi hasılatından, %29,56'sı ma'ârif hisse-i i'ânesinden meydana gelmekteydi. Bu oran Kastamonu Vilâyeti için %44,87 ve %24,89, Konya Vilâyeti için %40,28 ve %22,28, Sivas Vilâyeti için %55,33 ve %32,38, Suriye Vilâyeti için ise %20,48 ve %21,04 ve Mamuretülaziz Vilâyeti için ise %46,66 ile %23,59 şeklindedir. Turuk ve me'âbir bedelât-ı nakdiyesi hasılatının belirlenmesinde söz konusu olan mükellef sayıları ve kişi başı bedel miktarlarıyla ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Bu gelir miktarlarıyla ilgili bütçelerde kayıtlı meblağların nüfus sayısına bölünmesiyle elde edilecek birim değer bu konuda bazı ipuçları verebilir. Nitekim Kastamonu'da bu değer 2.76, Konya'da 5.02, Sivas'ta 3.58, Suriye'de 1.79, Mamuretülaziz'de 4.00 iken Hüdâvendigâr'da 5.69'dur. Yani genel bir yorumla örnekler bazında bütçelerin bu kısmından birim itibarıyla en çok gelir elde eden vilâyetin Hüdâvendigâr Vilâyeti olduğu söylenebilir. Aşar'dan alınan ma'ârif hissesi konusunda da vilâyet şanslıdır. Nitekim tarımın yoğun yapıldığı Konya Vilâyeti'nde 1915 yılında ma'ârif hissesi olarak 3.000.000 kuruş elde edilirken bu miktar Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde 1914 yılı itibarıyla 4.945.600 kuruştur.

Bütçelerin gider bölümlerindeki bilgilerden yola çıkılarak vilâyetlerin o yıl için ma'ârif, bayındırlık, ziraat ve sağlık politikaları hakkında bilgiler edinmek mümkün olabilmektedir. Bazı vilâyetlerin genel giderleri içinde ma'ârif, bayındırlık, ziraat ve sağlık kısımlarının oranları aşağıya çıkarılmıştır:

¹² Tabloda yer alan nüfus verileri için bakınız; Karpat 2003: 217-225. Bu tabloda ve aşağı kısımda verilen vilâyet ve liva bütçeleri için şu kaynaklardaki bilgiler kullanılmıştır: (Suriye için) BOA, İ. DÜİT, 129/1; (Konya için) BOA, DH. UMVM, 24/3; (Sivas, Kastamonu, Mamuretülaziz için) Dâhiliye Nezâreti (1330). Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Mecmuası. C. II. Hilal Matbaası: 11, 12, 39, 72; (Livalar için) Dâhiliye Nezâreti (1330). Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Mecmuası. C. III. Hilal Matbaası: 8, 9, 43, 60, 77, 101.

Tablo 8. Bazı Vilâyetlerin Gider Kalemleri Oranları

Vilâyet	Bütçe Yılı	Ma'ârif Harcamaları Oranı	Bayındırlık Harcamaları Oranı	Ziraat Harcamaları Oranı	Sağlık Harcamaları Oranı
Hüdâvendigâr	1914	33,32	38,10	6,66	3,44
Kastamonu	1914	34,09	39,58	18,39	0,52
Konya	1915	32,94	18,71	12,61	12,06
Sivas	1914	26,79	50,44	8,19	1,32
Suriye	1916	41,99	19,72	15,79	3,13
Mamuretülaziz	1914	41,62	23,69	8,31	4,41

Tabloda gösterilen tahsîsâtların her biri kendi içinde ısıtma, aydınlatma, kırtasiye giderleri ve maaş ödemeleri gibi cari harcamaları, yatırım harcamalarını ve transfer harcamalarını kapsamaktadır. Dolayısıyla bu veriler vilâyetlerdeki kurumsallaşmanın boyutunu ortaya koyduğu gibi bütçelerde o yıl için yatırımlara ayrılan miktarlar hakkında da bilgiler verebilmektedir. Mesela Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde ma'ârif için ayrılan 5.575.120 kuruş tahsîsâtın 4.464.620 kuruşu cari harcamalara, 805.500 kuruşu inşa ve tamirat gibi yatırım harcamalarına ve 305.000 kuruşu da transfer harcamalarına kullanılması kararlaştırılmıştı. Bayındırlık hizmetlerine cari harcamalar için 435.800 kuruş, yatırım için 5.938.894 kuruş; ziraata cari harcamalar için 422.000 kuruş, yatırım için 228.000 kuruş; sağlık hizmetlerine cari harcamalar için 475.460 kuruş ve yatırım için de 100.000 kuruş ayrılmıştı. Yani vilâyette 1914 yılı itibarıyla bu dört önemli alanda yatırım için sarf edilmesi düşünülen toplam para 7.072.394 kuruştur. Bu miktar gider bütçesinin yaklaşık %42,27'sini oluşturmaktadır. 1914 yılında hazırlanan bütçelerde yatırımların diğer vilâyetler için de buna yakın oranlar tuttuğu söylenebilir. Fakat Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi vilâyet husûsî bütçelerinde yatırımların ani bir şekilde düşmesini de beraberinde getirmiştir. Nitekim savaş döneminde hazırlanan 1915 yılı Konya Vilâyeti Husûsî Bütçesinde ma'ârif için 30.000 kuruş, bayındırlık hizmetleri için 812.500 kuruş ve ziraat için 30.000 kuruş yatırım ayrılırken sağlık hizmetlerine hiçbir miktar ayrılamamıştır. Bütçe giderleri içinde yatırıma ayrılan miktar sadece %8,33 oranında olabilmiştir. Suriye Vilâyeti'nde de 1916 yılında bütçeden 20.000 kuruş ma'ârif yatırımlarına 1.090.400 kuruş da bayındırlık hizmetleri yatırımlarına ayrılabilmiş, ziraat ve sağlık alanında herhangi bir yatırım düşünülememiştir. Yatırım miktarı bütçenin ancak %13,38'i kadar olabilmiştir. Bu da savaşın yıkıcı etkilerinin mahallî idarelere yansımaları gösteren çarpıcı bir sonuç olsa gerektir.

SUMMARY

Administrative reforms that reflect the deep-rooted transformation in the provincial administration in the Ottoman State are the work of Tanzimat. Through the Tanzimat Period reforms, it was aimed to restrict the power of the governors in the provinces and to establish a government based on wide participation. However, more comprehensive arrangements in the provincial administration became possible with the Regulation of Vilayet in 1864. The regulation was first applied in the province of Tuna, which was occurred by uniting of Niş, Vidin and Silistre, and after successful results were obtained, it was decided to be implemented in other provinces. Based on the experience gained in the administration of the provinces, a new ordinance was prepared on 22 January 1871. This text bearing the name of *İdâre-i Umûmiye-i*

Vilâyât dealt with the powers and responsibilities of the provincial administrators, especially the governor in detail and referred to the municipality and the *nahiye* (subdistrict within a town) organization in broad terms. Administration of the province through the province regulations was left to a delegation headed by the governor of the provincial governor and whose name is now the provincial administrative council. On the other hand, a new governing body called “*Meclis-i Umûmî-yi Vilâyet*” (General Assembly of the Province) which provides the participation of the local representatives in the governance and determines the works to be carried out and their priorities was established. In this assembly, issues related to the province as the roads, bridges, agriculture, education, trade and taxation were discussed and decisions were taken. The decisions of the assembly were declared to the government and could only be put into practice with the government's approval. These assemblies which are in the type of advisory bodies did not have duties such as the preparation of a provincial budget.

“*İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kanûn-ı Muvakkatı*” (Temporary Law for the General Administration), which was issued in the Ottoman Empire on March 26, 1913, reorganized the provincial administration. On the one hand, the powers of the local government bodies have been expanded, while on the other hand, private administrations have been formed in the provinces within the framework of the in-place management principle. As an organ of special administration, the general assemblies (*meclis-i umumi*) could now determine the annual provincial budget. The provincial expenses would be covered by the revenues to be collected in accordance with the budget. The provincial budgets which were started to be prepared by the year 1913 offers remarkable information about the economic statuses, organizational structures, their institutions and employees of the provinces.

The Hüdavendigâr province's 1914 annual budget was 16,728,000 *kurus* and was prepared as an equivalent budget consisting of the same amount of expenditures. Apart from some tax revenues left by the central government in the provinces, the Hüdavendigâr province had various sources of income. On the other hand, expenses which formed big costs like wages of the civil servants, travel allowances, stationery, purchasing of tools and instruments, lighting, heating, equipment, repair, institutional expenses like rent and construction; construction, repair and estimation costs of roads and bridges also constituted the expenditure items of the budget.

The total population of Hüdâvendigâr province was 1,371,667. When incomes are taken into consideration, the amount per capita from the private budget is 12,19 *kurus*. In other words, private administration was able to provide a service worth of 12,19 *kurus* to every citizen of the province. Comparing this value with other provinces can result a more meaningful finding. As a matter of fact, the following table prepared by utilizing of some available special budget examples of various years of some provinces and independent districts is given below:

Table 1. Amount of money per person in Private Budgets

Province/District	Budget Year	Amount of Budget Revenue (<i>kurus</i>)	Population	Amount per person (<i>kurus</i>)
Kastamonu P.	1914	4.732.438	767.227	6,16
Konya P.	1915	13.463.975	1.080.425	12,46
Sivas P.	1914	7.570.200	1.169.443	6,47
Suriye P.	1916	8.055.496	918.409	8,77
Mamuretülaziz P.	1914	4.621.907	538.227	8,58
Canik D.	1914	6.179.400	393.223	15,71
İzmit D.	1914	3.832.900	325.153	11,78
Kale-i Sultani D.	1914	2.335.300	165.815	14,08
Menteşe D.	1914	2.077.739	210.874	9,85
Teke D	1914	3.305.776	249.686	13,23

Through the information in the expenditure sections of the budget, it is possible to get information about education, public works, agriculture and health policies for that specific year of the provinces. The proportions of education, public works, agriculture and health expenses in the general expenses of some provinces are shown below:

Table 2. Expenditure Ratios of Some Provinces

Province	Year of Budget	Proportion of Education Expenditures	Proportion of Public Works Expenditures	Proportion of Agriculture Expenditures	Proportion of Health Expenditures
Hüdâvendigâr	1914	33,32	38,10	6,66	3,44
Kastamonu	1914	34,09	39,58	18,39	0,52
Konya	1915	32,94	18,71	12,61	12,06
Sivas	1914	26,79	50,44	8,19	1,32
Suriye	1916	41,99	19,72	15,79	3,13
Mamuretülaziz	1914	41,62	23,69	8,31	4,41

Each of the appropriations shown in the table includes current expenditures such as heating, lighting, stationary expenses and salary payments, investment expenditures and transfer expenses. Therefore, these data can present the dimension of institutionalization in the provinces and they also provide information about the amounts allocated to investments for that year in the budget as well.

KAYNAKÇA**I. Arşiv Kaynakları**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâb-ı Âlî Sadaret Divan Kalemî Nizamât Defterleri (A.(DVNSNZAM. d): No: 24.

Bâb-ı Âlî Evrak Odası Belgeleri (BEO): 4244/318244; 4262/319617; 4278/320842; 4280/320932; 4284/321279; 4296/322174; 4299/322423; 4301/322517; 4301/322575; 4308/323045; 4311/323271.

Dâhiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri (DH. UMVM): 24/3.

Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ. DUİT): 129/1.

II. Resmi Yayınlar

Dâhiliye Nezâreti (1330). *Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Mecmuası*. C. II. İstanbul: Hilal Matbaası

Dâhiliye Nezâreti (1330). *Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Mecmuası*. C. III. İstanbul: Hilal Matbaası

Düstûr (1282). I. Tertib, C.I. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Düstûr (1289). I. Tertib, C.I. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Düstûr (1329). II. Tertib, C. I. İstanbul: Matbaa-i Osmanî.

Düstûr (1332). II. Tertib, C.V. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Hüdâvendigâr Vilâyeti 1329 Senesi Meclis-i Umûmî Zabıtname ve Mukarrerâtı (1330). Bursa: Vilâyet Matbaası

Hüdâvendigâr Vilâyeti Meclis-i Umûmî Zabıtnamesi (1326). Bursa: Vilâyet Matbaası.

Konya Meclis-i Umûmîsinin Üçüncü Devre-i İctimaiyesi Zabıtname-i Resmîsidir (1329). Konya: Vilâyet Matbaası.

Salname-i Vilâyet-i Hüdâvendigâr (1287), Def'a: 1. Bursa: Vilâyet Matbaası.

Salname-i Vilâyet-i Hüdâvendigâr (1305), Def'a: 15. Bursa: Vilâyet Matbaası.

Takvîm-i Vekâyi, numro: 773, 1414.

III. Kitap ve Makaleler

BULUT, Fatma (2009). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras 'Frengi'". *Tarih Okulu Dergisi*, S. III: 109-123.

ÇADIRCI, Musa (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Ankara: TTK Yayınları.

EMECEN, Feridun (1998). "Hüdâvendigâr". *İslâm Ansiklopedisi*. C.18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 285-286.

İLGÜREL, Mücteba (1996). "Balıkesir". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 12-14.

KARPAT, Kemal H (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

KAŞTAN, Yüksel (2016). "Osmanlı Devleti'nde '1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkati' İle Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması". *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2/C.II: 78-98.

ORTAYLI, İlber (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*. Ankara: TTK Yayınları.

ÖZTAHTALI, İbrahim İmran (2012-Bahar). "Bursa'nın İlk Gazetecisi Murad Emrî Efendi ve 'Bursa' Gazetesi". *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. S. XXXI: 223-237.

SENCER, Muzaffer (1984). "Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler". *Amme İdaresi Dergisi* 3/C. XVII: 46-71.

TÖNÜK, Vecihi (1945). *Türkiye'de İdare Teşkilâtı*. Ankara.